

Bende Aly

Category: Kitapcy, Sözler, Ýazyjy şahyrlaryň we alymlaryň terjimehaly

написано kitapcy | 22 января, 2025

Bende Aly

BENDE ALY

Bende Alynyň durmuşy barada hiç hili maglumat ýok diýen ýalydyr. Ujypsyzja bolan maglumata görä, ol Gyzyletregiň Garadegiş, Teňli, Gudri diýen obalarynda ýaşapdyr. Şahyryň haçan dünýä inip, näwagt aradan çykanlygy hem belli däl. Onun hakyky ady Anna Aly bolup, Bende Aly onuň edebi lakamydyr. Bende Aly öz ömrüni çarwaçylyk bilen ötüripdir. Muny şahyryň "Çarwanyň günü gurasyn" diýen şygryndan jem görmek bolýar. Ol öz maşgalasyna azyk satyn almak üçin Gürgene gidýär. Gürgende oturýanlar şahyrdan çarwanyň ýagdaýyny soraýarlar. Anna olara ýokarky şygry bilen jogap beripdir. Şahyryň birnäçe goşgusyny 1927-nji ýylda Gyzyletrek raýonynyň Baýathajy obasyndaky mekdebiň mugallymy Allamyrat Gulmämmadow ýazyp alypdyr. Ol şol ýazgysynda Anna Aly mundan elli ýyl ozal ýaşap geçen diýip belläpdir. Bende Aly sowatsyzlygy zerarly, öz şygrylaryny ýazyp bilmändir. Onuň halkyň dilinden ýazylyp alnan şygry bolsa baş sany. Ol şygrylar TYA-nyň golýazmalar fondunda saklanylýar.[1]

Bende Alynyň bize gelip ýeten eserleriniň mukdary juda az bolany üçin, şahyryň döredijilik ugry, işlän temalary hakda doly pikir ýöretmek kyn. Onuň bize gelip ýeten eserleri söýgi we durmuşy temada döredilipdir.

Bende Alynyň söýgi lirikasynyň çeperçiligi hiç neneň bolmasada, onuň estetiki lezzeti şeýle güýçli däl. Taryplanýan şahsyýet umumy sözler arkaly wasp edilip, onuň hakyky sypaty göz önüne aýdyň gelip bilmeýär:

Bakjanyň çuň bagybany saklawda gaýym sen gelin,
Batynyň öldir meni keýmirli ýaýym sen gelin,

Huplaryň hup zadasy – çeşmi humarym sen gelin,
Hak saňa salmyş nazar, Merýemge taýym sen gelin.[2]

Şu getirilen bendiň birinji setiriniň manysy hem düşnüksiz, ol diňe kapyýa üçin getirilipdir. Emma şahyr käwagt öz eserlerine özboluşlylyk girizmeklige hem ymtylypdyr. Ine, şu özboluşlylyk girizmäge ymtylan ýerinde hem şahyryň duýgusy ýüze çykyypdyr:

Çeşmime röwşen beren, ýüz derde derman totyýa,
Gözleriň jan algyjydyr, saçlaryň sünbül syýa,
Bende Aly boldy menşur, ýary saklapdyr haýa,
Ahyry etgen jynun sen, şeýle zadym sen gelin.[3]

Bendiň üçünji setirinden görnüşi ýaly, şahyr aşyklyk zerarly özüniň ile gürrüň bolandygyny aýdýar. Magşuk weli edepli, haýaly bolup, ol halk içinde abraý gazanýar. Emma şu tarypyny edýän bendimiziň hem çeperçiligine kössi degýän, ýerine düşmedik "sen şeýle zadym" ýaly umumy sözler bar.

Bende Alynyň halk arasyna giň ýaýran çeperçilik taýyndan oňat sygyrlarynyň biri-de durmuşy temadaky "Garasar bilen aýdyşyk" goşgusydyr. Şygyrda hakyky durmuş görkezilip, waka dogry suratlandyrylypdyr. Onuň dialog üsti bilen berilmegi has hem şowly çykyppdyr. Eger şahyr pikiri diňe öz adyndan beren bolsa, eserde şeýle güýi konflikt döremezdi we gahrymanlaryň häsiýeti açylmazdy.

"Ujal-ujal gözlediň ençe dänämi iýdiň". Bu ýerde daýhan garasara öz algysyny subut edýär we oňa günä ýükleyär. Emma garasar daýhana ýöne ýerden ýalbarmayar. Ol hem özüniň günäsizdigini beýan edýär we daýhany töhmetçi hasaplaýar:

Alyp iýsem dänäni, zäher bolsun janyma,
Zerre bolsa ýazygym, öldür razy ganyma,
Ynanmaz sen sözüme, aýandyr Subhanyma,
Ýaman atga galmagyl, goýber meni, adamzat.[4]

Esere gatnaşýan gahrymanlardan daýhan öz ekinine bolan guwanjyny beýan edýär we şol guwanjyna garasaryň şikest ýetirendigini aýdýar:

Niçe kowdum gitmediň, gelip gonduň ekine,
Aýrylmadyň üstümden, goýganyň barmy mende.[5]

Eser boýdan-başa dialog bilen berilýär. Sözleriň ýerbe-ýer getirilmegi, pikiriň yzygiderliligi, artykmaç epizodlaryň, detallaryň bolmazlygy şygryň çeperçiligine ýardam beripdir we şahyryň gahrymanlaryň suratyny dogry çekip bilmegine getiripdir. Bende Aly bu eserini durmuşa uzak wagtlap syn etmeklik bilen, liriki oýlanma esasynda döredipdir. Şol oýlanma arkaly hem okyjyda durmuşa bolan estetiki lezzeti oýarmak isläpdir. Durmuş öz bolşunda dogry beýan edilende, ol okyjyda estetiki lezzeti oýandyryp bilýär. Ine, şahyr şu maksady hem göz önünde tutupdyr. Emma şygrynda dialektika hem ýüze çykman durmandyr.

Halk arasynda ýörgünli aýdym edilip aýdylýan "Gyzyl gül" atly şygry gem Bende Alynyňkydyr diýlen pikir bar. Şygryň soňy bolsa Gulbende ady bilen tamamlanýar. Emma bu şygry Bende Aly şahyra bermeklige doly esas ýok.

[1] Inw. 43, 642, 81, 369, 931, 825, 1902, 1749, 267.

[2] Inw. 642, F. 81.

[3] Şol ýerde.

[4] Inw. 81.

[5] Şol ýerde.

A.Nurýagdyýew.

Ýazyjy şahyrlaryň we alymlaryň terjimehaly